

Seente ja saemehe ühine kunstilooming

Erast Parmasto

Õige kunstnik oskab esile tuua kasutatava materjali loodusliku ilu. Bellis Kullmani Kütiorus tehtud fotol on skulptoriks olnud metsatöoline: ta on osanud mahamurdunud, metsas kõduneva kasetüve otsa õige koha pealt ja puhtalt ära saagida. Nähtavale tuli lausa nauditav pilt puitu lagundavate seente omavahelistest suhetest.

Iga tumeda joonega teistest eristunud puiduosa on hõivanud üks seenesisend. Me ei näe muidugi seent ennast – mädandatud puidus kasvavaid vähem kui sajandiku millimeetri jämedusi seeneniite. Eri kõdunemisastmeis puit on omandanud erisuguse värvuse ja iga seen on oma “mängumaa” piiritletud pigmenteerunud tõkkega, millest teine isend läbi ei saa.

Vaadates kõdunevat puud, millel kasvab palju üht liiki seene viljakehi, võiks oletada, et tüve on vallutanud ühtne seeneniidistik, mis annab endast märku viljakehadega nii tüüka otsas kui ka ladva ligidal (näiteks mädaneval kasel on see enamasti tuletäel). Nii arvati veel parkümmend aastat tagasi. Tegelikult pole asi nii lihtne: lamava puutüve nakatumine tähendab hoopis mädanikuseene iseisvatest isenditest populatsiooni kujunemist.

Mahalangenud tüvi nakatub alguses sageli vaid ühes kohas: kooreta, paljas-
tunud puidule sattunud eosed idanevad ja moodustavad puitu tungiva seeneniidistiku. Peagi kujuneb seenel viljakeha, mis annab miljardeid eoseid. Kui ligistikku idanevad kaks ühest viljakehast pärinevat, kuid eri sobivustüüpi kuuluvat eost, leiab seeneniitide ühinemisel aset suguline protsess ja areneb uus seenesisend. Samast vanemast, ühest ja samast viljakehast pärit eosepaaridest võib niimoodi tekkida palju uusi seeneniidistikke. Piltlikult öeldes on nad vennad-õed, geneetiliselt peaaegu identsed (*genetid*). Iga selline sõsarisend käitub aga teise suhtes tõrjuvalt, omavahel need seeneniidistikud kokku ei kasva. Kui kahe indiviidi niidid teineteise ligidusse kasvavad, siis nende niitide tipud kõverduvad ja moonduvad. Seen eritab tumedat pigmenti, millest puidus moodustub kahe isendi vaheline tõke. Puidu lõikepinnal näeme seda joonena.

Samasugune tume joon võib antagonistliku suhte tõttu tekkida ka kasvavas puutüves seene ja veel terve puidu vahele. See on aga juba teist laadi suhe, kus pigmendi moodustab enamasti taim (puu). Küllap olete selliseid mustjaid jooni näinud ka osaliselt kõdunenud halgudel, eriti haavapuidus.

KIRJANDUS:

1. R a y n e r, A. D. M., T o d d, N. K., 1979. Population and community structure and dynamics of fungi decaying wood. *Advances of Botanical Research*, 7.